

Gyrgyzystanyň daşary syýasatyna göz aýlap

Category: Kitapcy, Publisistika

написано kitapcy | 23 январа, 2025

Gyrgyzystanyň daşary syýasatyna göz aýlap KIRGIZISTAN CUMHURİYETİ'NİN DIŞ POLİTİKASINA GENEL BAKIŞ

Yetmişdört yıllık yaşamını tamamladığında, iktisadi ve siyasi krizlere karşı dayanamayan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin, 31 Aralık 1991 yılında resmen dağılması, 15 yeni bağımsız devletin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Sovyetler Birliği'nin bir cumhuriyeti statüsünde bulunan Kırgızistan 15 Aralık 1990'da egemenliğini ve 31 Ağustos 1991'de bağımsızlığını ilan etmiştir.

1991'de bağımsızlığı yeni kazanan Kırgızistan, artık Moskova'nın direktiflerini uygulamak yerine, iç ve dış politikaların belirlenmesi bakımından tek başına sorumlu olup, çağdaş ve demokratik bir düzeni kurma çabalarına girişmiştir. Kırgız Cumhuriyeti adını alan bu yeni devletin, ilk dış politika faaliyetleri Kırgızistan'ın bağımsız ve egemen bir devlet olarak uluslararası toplum tarafından tanınmasına yöneliktir. Böylece, Kırgız Cumhuriyeti'nin, 2 Mart 1992'de Birleşmiş Milletler üyeliğini kazanmasıyla, uluslararası ilişkilerin yürütülmesi bakımından ilk başarısını gösterdiği görülmektedir.

Bir Orta Asya ülkesi olan Kırgızistan, Rusya aracılığıyla Avrupa, Arap-Müslüman, Fars ve Çin gibi dört kültürel uygarlığın birleşme noktasında bulunarak, jeo-politik ve jeo-ekonomik açıdan kuzey ve güney, doğu ve batı bölgeler arasında bir bağlantı köprüsü niteliğini taşımaktadır.

SSCB'nin dağılması, Orta Asya'da güçler dağılımının değişmesiyle birlikte, bölgenin siyasi, kültürel ve iktisadi bakımdan dışa açılmış hale geldiği görülmektedir. Bu durum, Kırgızistan için çeşitli alanlarda ikili ve çok taraflı işbirliğinin gelişmesi konusunda, elverişli ortamı yaratmakta

olup ülke güvenliğini göz önünde bulundurarak, esnek ve dengeli bir dış politikayı izleme zorunluluğunu beraberinde getirmektedir. Öte yandan, Kırgızistan dış politikası, uluslararası global ve bölgesel kuruluşlarla işbirliği ilişkilerini geliştirmek suretiyle yeni bağımsızlığını kazanan ve henüz güçlü olmayan devletin iç kalkınma, gelişme ve aynı zamanda ağdaş demokratik toplumu yaratma niyetleri bakımından pragmatik bir eğilim gösterdiği görünmektedir. Bu makalenin esas amacı, on senelik bağımsızlık yaşamını dolduran Kırgız Cumhuriyeti'nin dış politikası ile ilgili genel bilgiler sağlamak ve devletin uluslararası alandaki giriştiği bu faaliyetler hakkında belirli bir yargının oluşturulmasını sağlamaktadır

Makalede, ülkenin bölgesel jeopolitik durumu, dış politikasına yaklaşımı, iki ve çok taraflı ilişkiler gibi konular incelenerek, Kırgız dış politikasıyla ilgili genel bir değerlendirme yapılacaktır.

1. Kırgız Dış Politikasının Oluşumunda Yer Alan Unsurlar

Kırgız Cumhuriyeti'nin dış politikasının algılanmasını ve değerlendirilmesini kolaylaştırmak için bu politikanın oluşumunu etkileyen ortam, koşullar ve nedenlere değinmekte yarar vardır. Bilindiği gibi her bir devletin dış politikasının belirlenmesinde i ve dış faktörler yer almaktadır. Böylece, ilk önce Kırgızistan'ın Orta Asya bölgesi ervesinde, Kırgızistan'ın jeo-politik durumu incelenecek, daha sonra ülkenin iç ve dış ortamlarından kaynaklanan sorunlar ve devletin dış politika yaklaşımı ele alınacaktır.

1.1. Kırgızistan'ın Jeo-Politik Durumu

Kırgız Cumhuriyeti'nin toplam yüzölçümü 198.900 km karedir. Kırgızistan, Orta Asya'nın güney-doğusunda bulunmaktadır. Sınır koşuları kuzey ve kuzeybatıda Kazakistan, batıda Özbekistan, güney ve güneybatıda Tacikistan, doğu ve güneydoğu da Çin Halk Cumhuriyeti'dir. Kırgızistan Orta Asya'nın bir parçası halinde olup ülkenin jeo-politik durumunu

bu bölgenin eşanlamıyla algılamak mümkündür.

1991'de SSCB'nin dağılması, öteki Sovyet sonrası topraklarında olduğu gibi, Orta Asya'da da güç boşluğu yaratarak yeni jeopolitik koşulların oluşmasına neden olmuştur. Kırgızistan'ın yer aldığı Orta Asya bölgesini, değişik güçlerin hem ekonomik hem de siyasi açıdan kendi etkinlik alanları altına alma niyetleri bulunmaktadır. Bu bölgenin, kuzey ve doğuda Rusya ve Çin, güneyde İran, Pakistan, Afganistan ve batıda Türkiye ve Kafkas ülkeleri ortasında yer alması, stratejik açıdan büyük önem taşımasıyla birlikte, ileride de, Avrasya kıtasının geniş topraklarında güçler dağılımının oluşması, Orta Asya ülkelerinde olayların ne şekilde gelişeceğine bağlantılı olmaktadır. Orta Asya, hem coğrafik özelliklerle oluşan bölgenin jeopolitik ortamı hem de ülkelerin sosyo-ekonomik durumu nedenleriyle kendi içinde bir istikrarsızlık potansiyelini taşımaktadır. Bu konuda, ABD başkanının eski Ulusal Güvenlik Danışmanı Z.Brzezinski'nin Orta Asya, Kafkaslar ve Afganistan'ı "Avrasya'nın Balkanları" olarak nitelendirmesi tescadüfi değildir.[1]

Orta Asya'nın bölgesel güvenliği bakımından üç kuşak belirlenmektedir.[2] 'Birinci kuşak'ta ya da 'iç kuşak'ta Orta Asya ülkeleri ve Afganistan yer almaktadır. Bu kuşakta Kırgızistan'ın güvenliği ile ilgili endişeleri bir yandan bölgenin liderlik konumunda yarışan Kazakistan ve özellikle Özbekistan'dan hissedilmesi yanında, öte yandan da Tacikistan istikrarsızlığı ve Afganistan içsavaşından kaynaklanmaktadır. 'İkinci kuşak'ta Rusya, Çin, İran ve Pakistan yer almaktadır. Bu devletler, 'iç kuşak' ülkelerinde etnik azınlık sorunları ve sınır anlaşmazlığından kaynaklanan değişik menfaatler bulundurmaktadır. Orta Asya ülkeleri 'ikinci kuşak' devletleriyle karşılıklı çıkarlar doğrultusunda ve değişik sorun ve anlaşmazlıkların çözülmesinde işbirliği çalışmalarına gitmektedir. Bu ülkeler, ticari ve iktisadi ilişkiler alanında İktisadi İşbirliği Örgütü'nün kurulması gibi ekonomik işbirliği yanında, aralarında bulunan sorunları gidermek niyetiyle, örneğin, sınır anlaşmazlıkları çözülmek amacıyla ve ortak (Afganistan'dan kaynaklanan istikrarsızlık, ekstremist

hareketler ve terrörizmin yayılması) tehditlere karşı Şanghay İşbirliği (Şanghay Beşlisi) Örgütü'nün oluşturulması gibi güvenlik alanında da işbirliği çalışmalarına gitmektedir. 'Üçüncü kuşak'ı Orta Asya devletleriyle ilişkileri sürdüren ve bu ülkeler bakımından büyük önemi taşıyan ABD, Türkiye, Batı Avrupalı, Japonya gibi devletler oluşturmaktadır.

Bu devletler ve özellikle ABD Orta Asya'yı dışa açık halde bulundurmak niyetiyle bölge ülkelerinde mümkün olduğu kadar laik, liberal ve demokratik düzenlerin kurulmasını amaçlamakla birlikte, Batı piyasalara serbest ve bağımsız ulaşım yollarıyla iktisadi ve ticari bağların oluşturulmasını amaçlamaktadır. Mayıs 1993'te Avrupa Birliği'nin Brüksel toplantısında AB Komisyonu tarafından hazırlanan ve Avrupa, Kafkasya ve Orta Asya'yı birbirini tek bir ulaşım sistemine bağlamayı amaçlayan "TRASEKA" teknik yardım projesi onaylanmıştır.[3]

Nisan 1997'de ABD Başkanı Bill Clinton tarafından, bu bölgelerin Avrasya kıtası topraklarıyla bütünleşmesini de öngören "İpek Yolu Stratejisi-97", Senato görüşmelerinden geçirilmiştir.[4] Son olarak, bu sistemde Güney Kafkaslar bölgesi özel bir yere sahiptir. Daha açıkça söylersek, Kafkaslar bu sistemin tamamlayıcı bir parçası olup Orta Asya ile tek bir güvenlik alanı oluşturmaktadır.

Böyle karmaşık bir ortamda bulunan ve aynı zamanda askeri ve ekonomik açıdan güçsüz olan Kırgızistan, Orta Asya'nın jeopolitik durumu çerçevesinde hem bölge ülkelerinin davranışlarını hem de büyük devletlerin menfaatlerini göz önünde bulundurarak çok esnek ve dengeli bir dış politikayı izlemek zorundadır.

1.2. Kırgızistan'ın İç ve Dış Ortamlardan Kaynaklanan Sorunları

SSCB'nin dağılmasıyla, Orta Asya'nın küçük bir ülkesi olan Kırgızistan, değişik açılardan güvenlik endişeleri duymaya başlamıştır. Bu endişelerin, büyük ölçüde Çin Halk Cumhuriyeti'nden, Afganistan ve Tacikistan'daki çatışmalardan,

son zamanlarda ise bölgesel liderlik mücadelesi sürdüren Kazakistan ve özellikle Özbekistan'ın baskılarından dolayı hissedildiği görülmektedir. Kırgız Cumhuriyeti'nin milli güvenliğiyle ilgili dış sorunlar; 1) Tacikistan'daki istikrarsızlık ortamının Kırgızistan'a yayılması tehdidi, 2) Sınır anlaşmazlığı, 3) Kırgızistan'ın yabancı ülkelerinin doğal kaynaklarına bağımlılığı ve 4) Bölgenin bazı devletlerinin askeri ve siyasi üstünlük gösterme niyetleri olarak özetleyebiliriz.

Bunun yanında, Afganistan ve Tacikistan'dan gelen mülteci sayısının ve uyuşturucu akışının yükselmesi, aşırı dincilik, silah kaçakçılığı ve terörizm olaylarının yoğunlaşması gibi dolaylı sorunların da bulunduğu gözlenmektedir.[5]

1985'ten itibaren belirlenmeye başlayan iktisadi bunalım, Kırgızistan'ın ilk bağımsızlık yıllarında daha da şiddetlenerek ülkenin değişik alanlarına yansımıştır. Sovyetler Birliği zamanında bulunan ekonomik bağların kopması, sosyal ve kültürel alanlara, eğitim ve sağlık sektörlerine merkezi yönetimden cömertçe sağlanan desteklerin kesilmesi, Kırgızistan hükümetini zor durumda bırakmıştır. Böylece, Kırgız Cumhuriyeti'nin ülke güvenliğiyle ilgili ve iç ortamdan kaynaklanan değişik sorunları da ortaya çıkmıştır. Bu sorunları kısaca şöyle sıralayabiliriz: Merkezi ve yerli idarelerin kurumsal yetersizliği; sivil toplumun zafiyeti; ülke ekonomisinin iç yetersizliği; sanayideki yapısal bunalım; GSYİH artışının düşük düzeyde olması; mali istikrarsızlık; ülkede askeri reformların gecikmesi; iktisadi suçların ve yolsuzluk olayların yüksek düzeyi. Aynı zamanda, çok uluslu bir yapı niteliğini taşıyan Kırgızistan'ın, SSCB'nin dağılmasıyla azınlıklar, mülteci ve göç gibi sorunlarla da karşılaştığı görülmektedir.[6]

1.3. Kırgızistan'ın Dış Politikası Yaklaşımı

Kırgızistan dış politikasının ana yönleri, Kırgız Cumhuriyeti'nin anayasa ve yasalarına dayanarak cumhurbaşkanı tarafından belirlenmektedir (Anayasa, m. 46). Dış politikanın

uygulanması, devlet başkanı yönetimi altında, Cogorku Kenes (Parlamento), hükümet, ilgili bakanlıklar ve diğer devlet kurumlarının önerilerini göz önünde bulundurarak Dışişleri Bakanlığı tarafından yerine getirilmektedir. 15 Eylül 1997 tarihli Kırgız Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Kararnamesi'ne göre, Dışişleri Bakanlığı, devlet dış politikasının bir bütün olarak izlenmesi ve dış politika stratejilerinin hazırlanma ve uygulanması bakımından koordinasyonu sağlamakta görevli bir organ niteliğini taşımaktadır.[7]

Kırgız Cumhuriyeti'nin dış politikası, Anayasa ve Devlet Bağımsızlık Bildirgesi'ne dayanarak, uluslararası hukuk kuralları, BM ve AGİT amaç ve ilkelerine bağlı olarak yürütülmektedir. İç politikanın tamamlayıcı bir uzantısı olan Kırgızistan dış politikası, ülke toplumunun değişik temel menfaatlerini yansıtan milli hedeflerin gerçekleştirilmesine yardımcı olacak, uluslararası alanda uygun ve elverişli ortamın yaratılmasına yöneliktir.[8] Kırgız Cumhuriyeti'nin dış politikasına dayanak oluşturan milli menfaatleri ve ana hedefleri 4 nokta altında toplanmaktadır:

- Devletin bağımsızlığının ve ülke bütünlüğünün korunması.
- Ülkenin başarılı sosyo-ekonomik kalkınma ve gelişmesinin sağlanması.
- Kırgızistan vatandaşlarının hak, özgürlük ve çıkarlarının korunması ve siyasi reformların güçlendirilmesiyle demokratik bir toplumun yaratılması.
- Ülkenin uluslararası süreçlere ve dünya ekonomik ilişkilerine daha aktif bir şekilde entegre edilmesi.

Kırgızistan dış politikası, genellikle siyasi ve diplomatik araçlar kullanarak dostluk, iyi komşuluk ve karşılıklı çıkarlar esasında sürdürülmektedir. Kırgız Cumhuriyeti'nin milli menfaatlerini sağlamak amacıyla belirlenmiş olan devlet dış politikasındaki temel görevler, aşağıda sıralanmaktadır:[9]

- Bölgesel güvenlik ve istikrarı pekiştirmek;
- Sınır komşusu olan devletlerle iyi komşuluk ilişkilerini

geliştirmek ve Orta Asya bölgesindeki bütünleşme süreçlerini güçlendirmek;

- Bağımsız Devletler Topluluğu'nun (BDT) pekiştirilmesine katkıda bulunmak ve topluluğun siyasi ve ekonomik potansiyelinden yararlanmak;
- Doğu ve Batı ülkeleriyle dostluk ilişkilerini güçlendirmek;
- BM ve onun uzmanlık kurumları, uluslararası evrensel ve bölgesel örgütler, mali ve ekonomik kuruluşlar ile ilişkilerini geliştirmek;
- Gelişmekte olan ülkeler ve geçiş döneminde bulunan ülkeler ile işbirliğini pekiştirmek.

1998'de, Kırgızistan Cumhurbaşkanı Askar Akayev ve Kırgız hükümeti, dış politikanın öncelik yönlerini belirleyerek ülkenin siyasi, kültürel, eğitimsel, teknolojik ve iktisadi alanlarına bağlantılı uluslararası ve bölgesel işbirliği ilişkilerini geliştirmesini öngören "İpek Yolu Diplomasisi" doktrini oluşturmuşlardır.[10] Bu doktrin Kırgız dış politikasının yürütülmesi bakımından temel belgeler arasında yer almakta olup ileride daha ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

Yukarıda anılan belge ve hükümlere dayanarak, Kırgız Cumhuriyeti, Kırgızistan'ın iç ve dış güvenliğinin pekiştirilmesi ve ülkenin sosyo-ekonomik kalkınmasının sağlanması yanında, ülkede liberal ve demokratik yapıyı oluşturma ve piyasa ekonomisine dönüşme faaliyetleri için, uluslararası alanda siyasi destek ve işbirliğini geliştirerek, gerekli teknik ve mali yardımları elde etmeye yönelik çalışmalar sürdürmektedir. Kırgız Cumhuriyeti, dış politika çalışmalarını, uluslararası alanda evrensel ve bölgesel nitelikli münasebetler çerçevesinde sürdürmektedir. Kırgız Cumhuriyeti'nin dış politikası, ikili ve çok taraflı ilişkiler aracılığıyla sürdürülürken değişik küme ve alanlar bakımından da bölündüğü gözlenmektedir.

2. Kırgız Cumhuriyeti'nin Yabancı Devletlerle İlişkileri

Kırgız Cumhuriyeti'nin büyük devletlerle ilişkileri Orta Asya

bölgesi ile bağlantılı olmaktadır. Bu nedenle, ilk önce, Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Rusya Federasyonu (RF) ve Çin Halk Cumhuriyeti'nin (ÇHC) Orta Asya'da güç dağılımı ile ilgili menfaatleri incelenerek Kırgızistan'ın bu ülkelerle ilişkileri tek tek ele alınacaktır. İkinci alt başlığında Kırgız Cumhuriyeti'nin öteki yabancı devletleriyle ilişkilerine yer verilecektir.

2.1. Kırgızistan'ın Büyük Devletlerle İlişkileri

Orta Asya bölgesinde üç büyük devletin güçler dağılımı ile ilgili menfaatleri biraraya gelmektedir. İki kutuplu dünyanın dağılmasıyla hem siyasi hem ekonomik açıdan önemli ölçüde güçten düşmüş olan Rusya'nın, Amerika Birleşik Devletleri'nin hegemonyasına karşı, gücünü artırmaya devam eden Çin ile yakınlaşmaya gitmesi Washington'u bir ölçüde rahatsız etmektedir. Rusya Federasyonu'un ileride Çin Halk Cumhuriyeti ile uzun vadeli bir ittifakı oluşturma niyetine karşın Çin'in şimdilik sadece kısa dönemli çıkarların bulunması gözükmektedir. Üstelik, ABD'nin ticari ve iktisadi ortağı olan ÇHC, Rusya'nın Amerika'nın yerini alamayacağını da iyice bilerek Moskova ile yakınlaşma süretiyle Washington'dan ek faydaları kopartmaya çalışmaktadır.[11] ABD ise, Rusya ve Çin arasında yer alan ve tampon bölge niteliğini taşıyan Orta Asya'nın dışa açık olması, bu devletlerin olabildiğince, daha laik, liberal ve demokratik yönetimleriyle idare edilmesine önem göstermektedir. Böylece, Washington, Orta Asya devletlerinde istikrarlı ve Batılı eğilimli rejiminin kurulması ve Rusya ile Çin'den daha bağımsız dış politikaların uygulanmasını teşvik etmek suretiyle bu bölgeyi RF ve ÇHC'yi gözetleme ve bu ülkeler üzerinde kendi nüfuzunu artırma alanı olarak hazırlamaktadır. Gerçekten, ABD, RF'nun Orta Asya'daki varlığına karşı çıkmamakta ve sadece Rusya'nın bu bölgede istikrarlılığını sağlayabileceğini de anlamaktadır. ABD, belki de ilerideki perspektiflerde Orta Asya'yı, kendi etki alanına alma niyetlerinin bulunmasıyla birlikte, bugünkü aşamada, bölgede Washington nüfuzunun zayıflamaya neden olabilecek

devlet ya da devlet koalisyonunun yükselmesini önlemeye çalışmaktadır.[12] Bölgede Rusya, Çin, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan arasında kurulan 'Şanghay Beşlisi' örgütü ilk önce eski Sovyetler Birliği ülkelerinin ÇHC ile bulunan sınır anlaşmazlıklarının çözülmesini amaçlarken daha sonra ilgili devletler arasında bölgesel güvenlik çalışmalarını geliştirmeye başlamıştır. Bir yandan, ABD'siz kurulan bu bölgesel güvenlik işbirliği, diğer yandan da Rusya ve Çin ile görece yakın bağlarda bulunan ve ABD'nin düşmanı olarak bilinen İran'ın bölgeye siyasi ve iktisadi ilişkileri kurarak yayılması da Washington'u çok rahatsız etmektedir. Fakat, buna rağmen, Rusya Federasyonu ve ÇHC'nin Orta Asya'ya ve dolayısıyla kendi ülkelerine İran, Pakistan ve Afganistan'dan kaynaklanan aşırı dinciliğin yayılmasını engelleme niyetleri, ABD ile aynı cephede bulunduğu göstermektedir.

Amerika Birleşik Devletleri ile İlişkiler

Kırgız Cumhuriyeti'nin ABD ile münasebetleri 27 Aralık 1991'de Birleşik Devletleri tarafından Kırgızistan'ın bağımsız bir devlet olarak tanınması ve diplomatik ilişkilerin kurulmasıyla başlamıştır. Bugün bu ülkeler arasında iki taraflı münasebetlerin hukuki temelini 20 belgenin üzerinde imzalanmış olan sözleşmeler oluşturmaktadır. İki ülke arasında ilişkilerin gelişmesi bakımından en önemli anlaşmalar; bu münasebetlerin dayanağı niteliğinde olan ve 26 Ağustos 1992 tarihinde imzalanan 'Kırgız Cumhuriyeti Hükümeti ve ABD hükümeti Arasında Karşılıklı Anlayış Memorandumu, 'yatırımlara Teşvikler Hakkında Sözleşmesi' ve 'Yatırım Sermayelerin Karşılıklı Korunma Sözleşmesi'dir.[13]

Kırgız Cumhuriyeti'nin Batı'ya yönelik dış politikasında ABD ile ilişkilerine tanıdığı öncelik bu devletin dünyanın tek süper gücü olmasından hem uluslararası barış ve güvenliğin korunması bakımından hem de genç devletlerin demokratik ve liberal yönde gelişiminin desteklenmesinde kilit rolünü oynamasından kaynaklanmaktadır.

Kırgızistan yönetimi, bazı güvenlik endişeleri nedeniyle ABD ile güvenlik işbirliği çalışmalarını sürdürmektedir. Bu devletin desteğiyle Kırgız Cumhuriyeti Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyine üye olmuştur. NATO'nun 'Barış için işbirliği' programı çerçevesinde ABD ve diğer devletlerin katılımıyla "Centrasbat" tatbikatları sürdürmektedir.[14] Aynı zamanda Kırgızistan Birleşik Devletleri'yle 'Dağ koşullarında askeri faaliyetler' programı gibi askeri alanla ilgili değişik konularda çalışmalar sürdürmektedir.

Kırgız Cumhuriyeti, ABD'ye yönelik dış politikasında, ülkede uygulanan sosyo-ekonomik ve siyasi reformların gelişmesi için bu ülkeden gerekli uzmanlık bilgileri almanın yanında teknik ve mali yardımlar da elde etmeyi amaçlamaktadır. İki ülke arasındaki ilişkilerin, devletlerin yüksek yetkili görevlilerinin karşılıklı ziyaretleri sayesinde önemli ölçüde geliştirildiği görülmektedir. Kırgızistan Başkanı A. Akayev'in Haziran 1997'de ABD'ye yaptığı ziyaret, Washington'un Kırgız Cumhuriyeti'ne ülkede uygulanan reformlarla ilgili olarak verdiği desteğin sağlamlaştırılması bakımından büyük önem taşımaktadır.[15] Bu ilişkiler sayesinde, Kırgızistan ABD'den Birleşik Devletlerin Uluslararası Kalkınma Ajansı (USAID) aracılığıyla değişik programlar çerçevesinde önemli teknik yardımlar sağlamaktadır. 2000 yılı kapsamında bu ajanstan sağladığı yardımların büyük bölümü, demokratik reformların uygulanması ve piyasa ekonomisinin gelişmesine yönelik olmaktadır. 1992'den itibaren Kırgızistan ABD'nin Tarım Bakanlığı aracılığıyla 'Gelişim için gıda' programı çerçevesinde 250 milyon dolara yakın gıda ve buğday yardımını sağlamıştır. Bugün ülkede amerikan yatırımlarının eksikliğinin hissedilmesine rağmen, Kırgız Cumhuriyeti'nin ABD'den değişik grant, program ve projeler çerçevesinde sağlanan yardımların toplamı 500 milyon doların üzerinde olacağı hesaplanmaktadır.[16]

Washington yönetimi Kırgızistan'a değişik alanlarda destek sağlarken ülkenin liberal ve demokratik yolundan sapmaması konusunda sürekli olarak gözetlemeye çalışmaktadır. ABD, Kırgız Cumhuriyeti'ni öteki Orta Asya devletlerine göre daha

demokratik ve liberal bir devlet imajını sürdürebilmesi nedeniyle bölgenin 'demokrasi adacığı' olarak algılamaktadır.[17] Nitekim, 2000 yılının Nisan ayında, Kırgızistan ziyaretinde bulunan ABD Dışışleri Bakanı M. Albright'ın, parlamento seçimleriyle ilgili bazı eleştirileri dile getirmesiyle birlikte Kırgız Cumhuriyeti'nin toprak bütünlüğünün korunmasına ABD'nin büyük önem verdiğini ve ülkenin piyasa ekonomisinin ve siyasi reformların gelişmelerine gerekli destek ve yardımların sağlanmasına devam edeceğini belirtmektedir.[18] Bunun bir kanıtı olarak ülkenin sınır güvenliğini pekiştirmek amacıyla ABD tarafından 10 milyon dolar tahsil edilmiştir.

Anlaşıldığı kadarıyla ABD'nin Orta Asya'ya yönelik pragmatik yaklaşımı nedeniyle Kırgızistan Washington için ekonomik öncelik oluşturan ülkeler arasında yer almamaktadır. Böylece, ABD'nin Cumhurbaşkanı seçimleri sonucunda iktidara yeni gelen Bush yönetimi tarafından Kırgızistan'da muhalefet partileri liderlerine uygulanan baskılar nedeniyle ülke yönetimine sert eleştirilerin yönelmesi Amerika'nın Kırgız Cumhuriyeti'ne karşı tutumuyla ilgili bazı kuşklar yaratmıştır. Fakat, Mayıs 2001'de yapılan ABD Senatörü S. Brawnbeck'in Kırgızistan ziyareti ve Kırgız Dışışleri Bakanı M. İmanaliev'in Haziran 2001 tarihli ABD ziyareti bu konuda kuşkları silerek, Kırgız-Amerikan ilişkilerinin istikrarlı bir karakteri taşıdığını kanıtlamaktadır.[19] Nitekim, Afganistan'daki son gelişmeler neticesinde ABD'nin Kırgızistan'da askeri uçak üssünün açılması bu ülkenin Washington karşısında önemini artıracığına ilişkin bir göstergedir.

Çin Halk Cumhuriyeti ile İlişkiler

Kırgız Cumhuriyeti'nin Çin Halk Cumhuriyeti ile ilişkilerine verdiği önem, bu devletin dünya çapında yükselen bir güç niteliğini kazanmasıyla, ülkenin güneydoğu sınır komşusu olmasından kaynaklanmaktadır. Böylece, Kırgızistan'ın Çin'e yönelik dış politikası, dostluk ve iyi komşuluk esaslarına dayanarak iki ülke arasında bulunan sorunların giderilmesi ve

değişik alanlarda işbirliği faaliyetlerinin gelişmesini amaçlamaktadır. SSCB'nin dağılmasından sonra, güçlenmeye başlayan Rus-Çin işbirliğine zarar vermemek amacıyla Çin Halk Cumhuriyeti, Orta Asya ülkelerine yönelik siyaseti dikkatli bir şekilde sürdürmeye çalışmakta ve genel olarak bölgeye büyük ilgi göstermemekteydi. Bu konuda, Çin yönetimi, bağımsızlığını yeni kazanan Orta Asya cumhuriyetleriyle süregelen dostluk ilişkilerinin korunması ve Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla bölgede oluşturulan boşluğu doldurma niyetlerinin olmadığı yönündeki görüşleri devamlı olarak tekrarlamaktadır.[20] Fakat, Orta Asya'daki bazı siyasetçiler (Kazakistan ve Kırgızistan'da) Çin'in bu ülkelere tedrici yayılma yaptığını iddia etmektedir. Kırgızistan'daki bu yayılmanın özellikle Çin sınırında bulunan Narın İli'nde hissedilmesi, insanların ÇHC rejiminden kaçarak ülkenin daha liberal ortamına sığınma niyetlerinden kaynaklanmaktadır. Son zamanlarda, Çin'in Orta Asya cumhuriyetleriyle ilişkilerini yoğunlaştırma eğilimi gözlenmektedir. Bu ilişkiler, daha çok iktisadi alanda odaklanarak gaz ve petrol kaynaklarının ulaştırma projeleriyle ticaret ve bölge yatırımları ile ilgili olmaktadır. Zengin hammadde kaynaklarına sahip olmayan Kırgızistan Çin Halk Cumhuriyeti'yle daha çok ticari bağlarını sürdürürken aynı zamanda bu ülke ile güvenlik alanında işbirliği çalışmaları yapmaktadır. SSCB döneminden kalan ve çözülmemiş olan sınır sorunu, 1996'da, "Kırgız-Çin Devlet Sınırı Andlaşması" ve 1997'de "Sınır Bölgelerinde Silahlı Kuvvetlerin Karşılıklı Olarak Azaltılması Andlaşması" imzalanarak sonuca ulaşmıştır. 1996'da Şanghay Toplantısı'nda, beş ülke Rusya, Çin, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan arasında "Sınır Bölgelerinde Askeri Alanda Güven Arttırıcı Tedbirler Andlaşması" imzalanmıştır.[21] İki ülke arasında iktisadi ve ticari alanlarda işbirliği ilişkilerinin gelişmesiyle, Mayıs 1998'de yapılan ÇHC ve Kırgız Cumhuriyeti başkanlarının resmi görüşmelerinde Çin ve Kırgızistan arasındaki münasebetlerin en yüksek dostluk ve komşuluk düzeyine çıktığı belirtilmektedir.[22] 1999'da Kırgızistan'ın güneyinde meydana gelen çatışma olayları sonucunda, Çin bölge

sınırında yer alan Sincan-Uygur özerk bölgesindeki ayrılıkçı ve aşırı İslamist hareketlerinden dolayı duyduğu büyük endişeler nedeniyle Kırgız yönetimine acilen askeri malzeme yardımları yaparak bu konuda işbirliği çalışmaları önermiştir.[23] Böylece, Kırgızistan “Şanghay Beşlisi” örgütü çerçevesinde güvenlik alanı bakımından ÇHC ile terörizme karşı işbirliği çalışmaları sürdürmektedir.

Rusya Federasyonu ile İlişkiler

Kırgız Cumhuriyeti’nin yabancı ülkelere yönelik dış politikasında Rusya Federasyonu ile ilişkilerin en önemli yeri aldığı tartışılmazdır. Bu önem, SSCB zamanından kalan sosyo-ekonomik bağların devam etmesi yanında, Rusya’nın bölgede barış ve düzenin korunması bakımından uygulanma gerekli tedbirleri sağlayabilecek en etkili güç olmasından kaynaklanmaktadır.[24]

Kırgızistan’ın Rusya Federasyonu’na yönelik dış politikasını; iki ülke arasında, 1- iktisadi-ticari, toplumsal, teknik-bilimsel, eğitimsel ve kültürel alanlarda ilişkiler; 2- azınlık ve göç sorunları; 3- bölge güvenliği ve askeri-siyasi işbirliği konuları, üzerinde toplamak mümkündür. Kırgızistan’ın, ilk bağımsızlık yıllarında ihtiyaç duyulan mali desteği Rusya’dan sağlandığı görülmektedir. İki ülke arasında bulunan iktisadi ve ticari bağları yeniden canlandırma ve geliştirme çalışmalarının ileride de devam etmesi beklenmektedir. Öte yandan, Kırgızistan ve Rusya halklarının ortak bir dil, kültür ve eğitim ortamında yetişmiş olması nedeniyle, Kırgız yönetimi bu alanlarda Moskova ile bağların kopartılmasını düşünmemektedir.[25] Azınlık ve göç sorunlarına gelince, bugün, Kırgızistan’da toplam nüfusun %15’i oranında Rus kökenli azınlığın yaşaması ve iki ülke arasında hem Rus hem de Kırgız kökenli göçlerin bulunması bu devletlerin ilişkilerinin önemli bir boyutunu oluşturmuştur. Rus kökenli vatandaşların Rusya’da yerleşmek niyetiyle Kırgızistan’ı terk etmesi yanında Kırgızların da çalışmak amacıyla Rusya Federasyonu’na gittiği görülmektedir.[26] Bu

göçlerin durdurulması ve düzene sokulması konusunda ve aynı zamanda, Kırgızistan'da kalan Rus azınlığın yaşama ortamının ve Rusya'da çalışan Kırgız vatandaşlarının oturma ve çalışma koşullarının iyileştirilmesine yönelik iki devlet arasında önemli çalışmalar sürdürülmektedir. Kırgızistan'ın Rusya'ya yönelik dış politikasının son ve en önemli boyutunu, güvenlik ve askeri-siyasi işbirliği konusu oluşturmaktadır. İktisadi ve askeri açıdan bölgenin en zayıf devletleri arasında yer alan Kırgız Cumhuriyeti'nin, ülkenin güvenliği ve toprak bütünlüğü koruma alanındaki sorunların çözülmesinde, daima Rusya'nın desteğini sağlamaya çalıştığı görülmektedir.

Örneğin, Kırgızistan'ın Çin Halk Cumhuriyeti ile sınır sorunlarının çözülmesinde Rusya Federasyonu'nun önemli rolü bulunmaktaydı. Aynı zamanda, Afganistan ve Tacikistan'dan kaynaklanan ve Moskova'yı çok rahatsız eden radikal İslamcı hareketlerin, uyuşturucu ve silah kaçakçılığının yayılmasını önlemek amacıyla Kırgızistan ve Rusya'nın bu konuda işbirliği çalışmalarına gittiği görülmektedir.[27] Kırgız yönetimi Rusya Federasyonu ile güvenlik alanında işbirliği çalışmaları iki taraflı ilişkiler yanında Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) bünyesindeki 'Ortak Güvenlik Sözleşmesi' ve 'Şanghay İşbirliği Örgütü' çerçevelerinde çok taraflı mekanizma altında da sürdürmektedir.[28] Nitekim, 1999'da Kırgızistan'ın güneyinde meydana gelen Batken olaylarında bu sözleşmelere taraf olan ülke ve özellikle Rusya'dan önemli askeri yardımların sağlanması bu işbirliği çalışmalarının kendisini doğruladığını göstermektedir.

Kırgız Cumhuriyeti, ilk bağımsızlık yıllarında uluslararası alandaki dış politika çalışmalarında yabancı devletler arasında Rusya'ya alternatif olabilecek bir ortağı ya da ortakları arama faaliyetleri için büyük çaba harcamıştır.

Fakat anlaşıldığı gibi dünya devletlerinin pragmatik yaklaşımı nedeniyle, Kırgız yönetimi bu ortaklardan sadece belirli konular üzerinde destek sağlayabildiği için Kırgızistan'ın önemli ölçüde diğer devletlere muhtaç olmadığı görünmektedir. Rusya Federasyonu Orta Asya'dan kısa bir süre çekilmesinden sonra stratejik ve diğer konularda büyük önemi taşıyan bölgeyi

yeniden kazanma niyetiyle geri dönmüştür.

Bu bağlamda, Kırgız Cumhuriyeti, ülke güvenliğinin korunması bakımından Rusya'dan başka hiçbir devletin çıkarında olmadığı anlaşılmaması ve yukarıda bahsedilen konular üzerinde işbirliği çalışmalarının geliştirilmesi nedenlerine önem vererek, Rusya Federasyonu ile devamlı olarak sürdürmekte olan münasebetlerini yoğunlaştığı görünmektedir. 27 Haziran 2000 tarihinde Kırgızistan ve Rusya, iki devlet arasında ilişkilerin resmi statüsünü "stratejik müttefikler ve ortaklar" olarak belirleyen ve karşılıklı önemlerini ifade eden bir Deklarasyonu imzalamışlardır.[29]

2.2. Kırgızistan'ın Öteki Devletlerle İlişkileri

Kırgızistan'ın yabancı devletleriyle ilişkileri, komşu ve bölge devletleriyle demokratik ve ekonomik açıdan gelişmiş ülkeler, Müslüman dünyası ve Uzak Doğu devletleriyle ilişkilerinden oluşmaktadır.

Kırgız Cumhuriyeti'nin Kazakistan, Özbekistan ve Tacikistan'a yönelik dış politikası, dostluk, kardeşlik ve iyi komşuluk ilişkilerine dayanmakta, bu ülkelerle siyasi ve ekonomik işbirliğinin gelişmesini amaçlamaktadır. Kırgızistan'ın bu devletlerle işbirliği çalışmaları 1991'de kurulan BDT yapısı altında (Gümrük Birliği, Askeri İşbirliği vs.) ve 1998'de oluşturan Orta Asya Ekonomik Topluluğu bünyesinde sürmektedir.[30] Orta Asya ülkelerinin tek tür enerjik sisteme bağlı olması (Tacikistan ve Kırgızistan elektrik, Kazakistan petrol, Özbekistan gaz) ileride bu devletlerin değişik alanlarda işbirliği ilişkilerinin geliştirilmesini kaçınılmaz kılmaktadır. Fakat Kırgızistan'ın bu ülkeleriyle ortak yönleri bulunmakla birlikte değişik sorunlar da yaşamaktadır. Örneğin, Kırgız yönetiminin gösterdiği gayretler sonucunda Kırgızistan ve Kazakistan ülkeleri arasında sınırların belirlenmesi amacıyla kurulan iki taraflı komisyon bu konuda çalışmalar yapmasına rağmen, Özbekistan yönetiminin bu konudaki Kırgızistan girişimlerine yanaşmamaktadır.[31] Kırgızistan'ın, Kazakistan'dan petrol ve Özbekistan'dan doğal gaz ithal

edilmesi nedenleriyle bu ülkelere iktisadi bağımlılığı bulunmaktadır. Özbekistan yönetimi bu kozunu su sorunu karşısında ve özellikle sınır anlaşmazlıkların çözümlenmemesinden dolayı Kırgız yönetimi üzerinde sürekli olarak kullandığı görünmektedir. Orta Asya'da lider konumuna soyunmaya çalışan bu iki devlete karşı Kırgızistan dengeleyici bir politika izlemektedir. Kırgız Cumhuriyeti'nin Tacikistan'a yönelik dış politikası, bu ülkenin iç savaşından kaynaklanan istikrarsızlık ortamının Kırgızistan topraklarına yayılmasını engellemek amacıyla Duşanbe ile işbirliği çalışmaları üzerinde odaklandığı görünmektedir.

Kırgız Cumhuriyeti'nin dış politikasında, Türkiye ile ilişkiler özel bir yere sahiptir. Türkiye Cumhuriyeti, Müslüman nüfus barındıran bir ülke olmasıyla birlikte laik ve demokratik yönde gelişmeyi sağlamakta olup Orta Asya devletlerine bu konuda bir örnek niteliği taşımaktadır. Kırgız Cumhuriyeti'nin, Türkiye ile tarihi, etnik ve kültürel bağlarının bulunması, bugün bu devlet ile çeşitli alanlarda işbirliği ilişkilerinin gelişmesini sağlamaktadır. İki ülke arasında ticari bağların kurulması yanında Türk şirketlerinin Kırgızistan topraklarında önemli yatırımlara giriştiği görülmektedir. Bugün, Türk firmaların yatırımları 350 milyon dolar olarak hesaplanmaktadır ve ülkede toplam yabancı yatırımların yaklaşık %30'unu oluşturmaktadır.[32] Aynı zamanda, iki devlet arasındaki işbirliği ilişkileri, kültür ve eğitim alanlarında önemli gelişmeler göstermektedir. Türkiye Cumhuriyeti'nin Polis Akademisi ve Kara Harp okullarında, ve üniversitelerin değişik uzmanlık dallarında Kırgızistan kadrolarını hazırlaması yanında iki devlet arasında öğrenci değişimi çalışmaları da yapılmaktadır. Kırgızistan, Türkiye Cumhuriyeti ile Türk Devletler Kurultayı çerçevesinde önemli siyasi ve kültürel işbirliği ilişkilerini sürdürmektedir.

Kırgızistan'ın Batı Avrupa devletleriyle sürdürdüğü temaslarında özellikle İngiltere, Almanya, Fransa ve İsviçre ile ilişkileri öncelik taşımaktadır. Demokratik ve ekonomik açıdan gelişmiş olan bu ülkeler ile ilişkilerin gelişmesi, Kırgızistan'ın sürdürdüğü ekonomik ve siyasal reformlar

bakımından önem taşımaktadır ve Kırgız Cumhuriyeti'nin çağdaş ve uygar bir devlet niteliğini kazanmasıyla uluslararası topluma entegre olması açısından yardımcı olacaktır. Kırgız yönetimi, bu devletlerle "SPEKA", "TRASEKA" gibi projeler çerçevesinde işbirliği çalışmaları yaparken Avrupa Ekonomik Komisyonu, AGİT gibi kuruluşlar bünyesinde de ilişkileri sürdürmektedir. Son zamanlarda, Kırgızistan'ın İngiltere ile terörizme karşı işbirliği çalışmalarını başladığı görülmektedir.[33]

Kırgızistan, çoğunluğunu Müslümanların oluşturduğu bir ülke olup, Müslüman dünya devletleriyle dostluk münasebetlerini sürdürmektedir. Bu münasebetler, ülkelerin seçtiği gelişme yollarına karşılıklı saygı esasında tesis edilirken siyasi, ideolojik ve diğer açıdan iç işlerine karışmama ilkesine dayanmaktadır.[34] Bu ülkeler arasında özellikle İran ve Pakistan'ı belirtmek gerekmektedir. Kırgız Cumhuriyeti bu devletlerle Ekonomik İşbirliği Örgütü çerçevesinde ticari ve iktisadi ilişkilerini sürdürerek İslamik Konferans Örgütü'nde de siyasi işbirliği ve diyalogun kurulmasına çalışmaktadır.

Kırgızistan dış politikasında Japonya, Güney Kore ve Malezya gibi Uzak Doğu ülkeleriyle ilişkiler önemli yere sahiptir. Asya'nın en gelişmiş ülkesi olan Japonya Kırgız Cumhuriyeti ile hem doğrudan, hem de JICA, JETRO ve Bişkek'teki Japon Merkezi aracılığıyla ilişkileri sürdürürken Kırgızistan için önemli mali ve teknik kaynağı oluşturmaktadır.

Kırgız Cumhuriyeti'nin Malezya ve Güney Kore ile dostluk, ortaklık ve karşılıklı menfaatler anlayışıyla sürdürülen bu ilişkiler yoğunlaşma ve derinleşme aşamasına girmişlerdir.[35] Son zamanlarda da Polonya, Çek Cumhuriyeti ve Macaristan gibi Doğu Avrupa ülkeleriyle ilişkilerin ticari ve iktisadi alanlarda geliştirilmesine ilk adımlar atılmıştır.

3. Kırgız Cumhuriyeti'nin Dış Politikasındaki Çok Taraflı İşbirliği Faaliyetleri ve Uluslararası Kuruluşlarla İlişkileri

(Devami var)... Publisistika